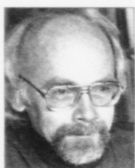

Bókaummæli:

Tveir skarpir við aldargrindina

Hanus Andreassen ummælir:

UNDERGROUNDING II eftir Jóanes Nielsen er greinasavn, vakurt prentað, við klárari Times skrift, á tvíteigaðum síðum. Teir 33 tekstirnir í bókinni eru allir spótrnir úr oknum ávisum hövi. Her eru ummælir av bókum, sjónleikum og filmum, her eru minningarorð, eftirmælir, roður, essay-kendar hugleiðingar, fðingardagshelsur og politískar viðmerkingar.

Hæfur tú morgungron, tá ið tú setir teg at lesa eina grein eftir Jóanes Nielsen, kann væl vera, tá tú ert liðugur at lesa, at gronin er munandi tognad. Tað óvugta kann eisini henda. Og hetta hendi í hvussu er meg, tá eg hevði lisið hetta savnið. Eg hevði líkasum eina kenslu av, at eg dró andan lættari. Hetta hevur ivaleyst lutvís nákað at gera við stíl og myndamál.

Skuldu vit útnevnt ein hrosvasta at standa á odda í krossferðini móti tí tugdu málskuni, kundi væl hent, at Jóanes fekk starvið. Hansara myndir og samanberingar eru ofta ramligar og upprunaligar. Aftræt tí koma humor og sjálvspei, sum gera, at analar tilspillingar og skatologisk hugasambond ikki fara í rangastrupan — og viðhvørt enn-tá hava yvir sær ein farra av sakloysi. Her eigur ikki at verða gloynt, at greinskrivarin er skald, so at tað viðhvørt kann tykjast, sum greinarnar hysa yrkingum á ymskum stigum fram ímóti skapan.

INNIHALDSLIGA RINGJA hesar greinar seg — við hævundins hugráki — ymsar og krókatur vegir. Ein minnisgrein gandar fram umhvørvið í Havnini í 60-árunum, eitt filmsum-mæli tekur dik á seg og endar sum ein rãmandi politisk viðmerking. Um ein heldur seg til henda partin, so er Jóanes eftir minum tykki bestur, tá hann bersogin lýsir politisk og vinnulig ólíkindir í Føroyum, eitt nú í 80-árunum.

Minni væleydnaðir — mest at líkna við spjálk hjá einum, ið ikki dugir at halda sær uppi — eru tekstir, har Jóanes roynir at klína eitt sindur av gipsi í benid á messiasmyndum, sum fullu og med alla fóru í sorl í 1989. Orsökkin kann vera, at Jóanes stutt og greitt veit ov lítið um ta røslu, sum so-

kallaðir marx-leninistar á sinni hevjaðu upp til at vera eitt slag av gullöld í søgu 20. aldar: ein røsla, sum í dag kann lýsast sum heims-fascismunnar ótespligi, reyði tvíburi.

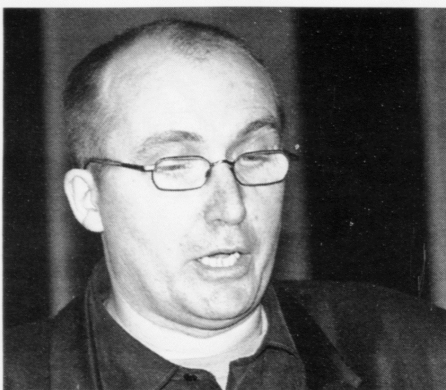
EITT TAÐ mest áhuga-verða í *Undergrounding II* eru Jóanesar viðmerkingar til føroyskan politikk tey tvey seinastu árin. Sum væntast kann, falla mong hogg á javnaðarflokkin. Sjálvur haldi eg, at hesin flokkur — sum hansara skylda er — hevur megnað at veitt samgonguni kvalifiserað politiskt mótspæl í týðandi málum. Samstundis vil eg geva Jóanesi rætt í, at flokkinum tykist at mangle hugflog, og ein kann undrast á, hví hugtakið ríkisfel-agsskapur er blivið ein *conditio sine qua non*, ein ásur, sum øll onnur mál eru treytað av og snara um. Sum um ein ikki — um viljin var til staðar — kundi hugsað sær eitt framhald av tí samstarvi, sum nú er við Danmark, í einum ríkjafel-agsskapi millum sjálvbjargnar javningar.

Lika so áhugaverdar sum sipini til javnaðarflokkin eru Jóanesar atfinningar-somu viðmerkingar til samgongunnar politikk. Jóanes Nielsen er ein tann fyrsti at gera vart við tað merkiliga, at politiskar kreftir, ið ætla at fylkja eina týð til at fara undir eitt nýtt og glæsilipt politiskt tíðarhvarv, leggja fyrri við at skipa eina smala samgongu. "Harmiligt", skrivur Jóanes, "og samstundis illgrunavert". Tað skal eg halda!

Hin tátturin, sum Jóanes grannsgign tekur upp, er vandin við tí karráu nýliberalismuni. Um henda vand-an — saman við tí mogleika, at samhaldsfest-isklípdi verður otað burtur úr í sosialpolitiska garðinum — kann fara at darva samgongunnar stjórn-mála-lig atlanum, skrivur Jó-anes:

Víst hevur núverandi sam-gonga sett ein stásiligan politikk út í kortið. Men tann kósir er ikki teirra privata kós. Tað er kósir hjá tjóðini. Um Finnbogi Arge og aðrir "Enemy of the State" í sama viðfangi leggja seg eftir at oyðleggja alt, sum eitru almennar fyr-tøkur, tá verður fullveldið hjá okkum bara tótt leik-tjöld.

SUM STÍLMEISTARI hevur Carl Jóhan Jensen markað sær eitt serligt pláss av í føroyskari prosaskrivning. Tað tykist, sum roynir hævundurin í óbundnum máli at gera nákað tað sama, sum hann nú í nøkur ár hevur gjørt í yrking: við málslig-

Hanus Andreassen ummælir »Undergrounding» hjá Jóanesi Nielsen og »Mentir og mentaskapur» hjá Carl Jóhan Jensen

um og formligum nýleika at kveikja nýuppliving. Stílurin tykist at umboða eina kynstruga samanseting av — øðrumegin — nýrðum og sjáldsomum orðavali og — hinumegin — hevðbundnum gerandismáli, og hansara ritroyndir kunnu kanska líknast við ein Vid-eró-tekst, ið er stroyddur við brotum úr modernaðum leikritum.

Høvundurin skiftir ímillum ørøsttutar setningar og fossar av Joycekendum hugasambondum. Her er ljóð-fall. Her er musikalitetur. Og tað er ikki sort, at orðini stundum hava hug at danda — ella taka saman og fara upp á gólvið! Viðhvørt hava hesar ritroyndir ein sjón-dæmdan farra. Yvirsjón-irnar hjá Carl Jóhan hava kortini einki hvørki við pá-trúgv ella átrúna at gera. Tær verða brúktar til at lýsa eitt evni og tæna stundum einum polemiskum ella speiligum endamáli.

Greinasavnið *Mentir og mentaskapur* er sett á smøl-um, avlongum síðum, við skørðutari høgaramugu. Uppseting og stavir hava ein vandnan dām og tykjast at hóska til ta — kámu -kenslu av krænsi, ið hann setir seg við bókini. Í savn-inum eru 7 tekstir. Tann fyrsta langa greinin er ein ritroynd ella eitt essay, har hævundurin lýsir ta fø-roysku mentunarligu sjálvs-myndina, sum — sambært honum — í stóran mun byggir á søgu- og medvits-loysi. Seinasti tekstin er ein røða, hævundurin helt, tá skaldsið og tónasmiðurin Regin Dahl í fjór vetur sum fyrsti føringur fekk ment-unarvirðislon landsins.

ÍMILLUM RITROYND og røðu eru fimm tekstir, allir skrivaðir til útvarpstáttin Vetrarbreytina. Í hesum tekstum ger hævundurin — ígjøgnum málgegn siff, tann ofta fynduga og speiska íslenska formentafroðingin Malakoff — viðmerkingar til brigdi í nýggjari føroysk-

ari søgu og í europeisk-fø-royskari mentan. Eitt nú brúkar fróðarmaðurin Malakoff ta gitnu yrkingina *Selige Sehnsucht* — Sælur longsul — eftir Goethe til at lýsa sína — sera atfinningar-somu — støðu til ta kristnu og platonsku tvíningshugs-an, hann hoyrir borna fram í Havnar kirkju. Ummæl-arin kann ikki annað enn fegnast um, at Koffurin hevur so góðan smakk, og eg haldi eg fari, nú hovi byðst, at lesa seinasta orðindi á yrkingini upp, sum hon ljóðar á Goethes ediliga móðurmáli:

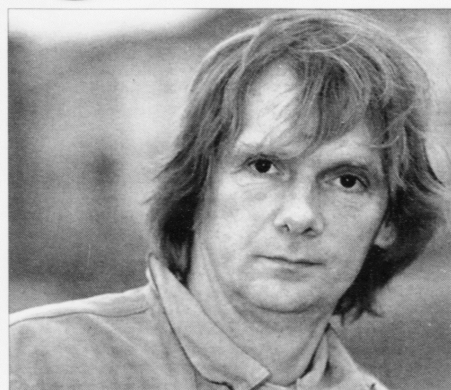
*Und so lang du das nicht hast,
Dieses: Stirb und werde!
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.*

Leysliga umsett ljóðar or-ðindið soleiðis: Og so leingi tú ikki dugir kynstrið at doyggja og verða endur-fóddur, ert tú bara ein synd-arligur gestur á tí dökku feld.

Partar av tekstunum í *Mentum og mentaskapi* bera boð um, at Carl Jóhan — antin tað kemur til sjónðar í stíli ella stóðulýsingum — ikki er fyrri ongum sum skemtari. Sum dōmi kann eg nevna ein tekst, har Koff-urin, staddur inni í óglubb-anum Tórsholl, sigur sína hugsan um tann — eftir hansara tykki ivasama -fø-royska samleikan. Knapp-liga reistist ein klubbagestur við skrambul og gang:

Buksuskreivið er vát sæst, og innarumegin á lærinum. Hann stendur yvirhallur, maðurin. Eitt eygnablunk. So fættir hann sær á og sigur brátt og hōpisleys: Ich bin ein Berliner, sigur hann og dumsar niður á stólin aftur.

FARA VIT til innihaldið, og hugsa vit um próvgundað sjónarmið, so er eftir min-um tykki ikki altíð so nógv veiggi hvørki í Carl Jóhan ella Koffinum. Í ritroyndini Endurkoman — sum eg sip-

aði til beint nú — ger Koff-urin sum nevnt viðmerking-ar til tann føroyska samleik-an, skoðaðan úr ljósinum frá tí politisku gongdini her tey seinastu tvey árin. Heit-ið á hesum teksti sipar til ta gitnu yrkingina *The Second Coming* eftir írsku skaldið W.B. Yeats, ein meistara-yrking frá 1917, sum kann sipa til ymsk viðurskiftir — og sum eitt nú kann lesast sum ein framskygdur tekst-ur peikandi fram ímóti 20. aldar moralska rásaloysi og messiansku og utopisku brotsmannorslum.

Koffurin heftir seg kortini ikki við hjartað í yrkingini, men brúkar myndina í teim-um báðum fyrstu reglunum — av falkinum, sum ikki longur hoyrir sín temjara og villist av kós — til at lýsa tann føroyska tjóðarsam-leikan, sum — sambært Koffinum og skapara hans-ara — er í tvínigum.

Myndin av tí føroyska "tvímiðjumeldrinum" er forkunnug og áhugaverd. Men sjálvur haldi eg, at hævundurin her skjýtur fram við málinum. Í fyrsta lagi haldi eg ikki, at myndin gevur eina beinrakna lýsing av føroyskum tjóðarsam-leika, sum hann er í dag. Í øðrum lagi kundi verið ó-makin vert at spurt: og um henda myndin skuldi verið røtt — hvat so? Í heiminum — ikki minst í margsamlaða Europa — eru ivaleyst mong dømir um einstak-lingar ella tjóðarbólkar við blandaðum samleika. Krav-ið um okkurt slag av sam-leikaligum reinleika tykist mær lutvís at vera ein tíðar-villa ella anakronisma og lutvís hvørki í Carl Jóhan ella Koffinum. Sum vit hōskandi kunnu bera inn á forminn-issavnið yvir øldina, ið um fáar dagar er runnin.

EG HAVI at skoyta uppi her, at tað kann undra ein, at føroysk mentafólk, sum í talum og greinum royna at viðgera tann føroyska poli-tiska ivan, ongandið koma inn um skræðuna. Sum heild er teirra viðgerð sjáld-

an annað enn tautologi ella tvísoðn. Føringar ivast, tí at føringar ivast. Føringar eru ósamdir, tí at føringar eru ósamdir. Ein biðar bara eft-ir, at okkara skald fáa onkr-an lækna at finna íleguna (genið) til tvímiðjumeldurin — sum so hōskandi kann vera reinskað burtur úr okk-ara tjóðarlíkami av DE-CODE.

Tann viðagitni skeggabb-in, hvørs bein liggja og fúna undir svørðinum í Highgate kirkjugarði í Norðurlonden — Karl Marx hugsi eg hann æt - hevði annars kunnað fortalt teimum, at okkara politiski ivi í roynd og veru m.a. speglar aftur landa-fróðiligar, búskaparligar og natúrgivnar avmarkingar. Antin ein er fyrri ella ímóti fullveldi, kann tað neyvan vera annað enn rætt at taka beint í bringuna á veruleika-num og sannkenna hann.

HESI BÆDI tekstasøvnini eftir Jóanes Nielsen og Carl Jóhan Jensen umboða greina- og ritroyndaskriv-ing á rættliga høgum støði. Her er harmur, ovfarakvati og groteskt skemt. Hvæt stíli viðvíkri, liggja hævundarnir, tann fyrri við sínum mynd-amáli, tann seinni við skriv-ingarlag og orðavali, á odda í royndunum at leita burtur úr eintætti og fōtatraðki. Sum heild eru hesir tekstir sum gjórdir til at verða brúktir eitt nú í bókmenta-undirvísing.

Tann frástøða í evnisvið-gerð, sum eyðkendi eitt nú Jørgen-Frantz Jacobsen, saknast kortini í mongum av hesum tekstum. Og ein spyr seg sjálvur, nær føringar — tá teir viðgera seg sjálvur — fara at leggja tær mytologisku brillurnar frá sær.

Á gáttini inn í 21. øld takki eg fyrri tveir ramligar duradrykkir.

Jóanes Nielsen: *Undergrounding II*. 143 krónur.
Carl Jóhan Jensen: *Mentir og mentaskapur*. 120 krónur.
Hestprent hevði undirvísing- og prent um hendur.
Mentunargrunnur Studentafel-agsius gav út.